

Edukacija, participacija i odgovornost

U poznatom i velikom grčkom gradu Efezu, kažu, bio je od predaka određen zakon, strog, ali ne nepravedan. Kad bi se, naime, arhitekt primio posla da izvede državnu građevinu, dao bi obvezu na visinu troška koji će se na nju utrošiti. Kad državnoj vlasti preda procjenu, uzela bi ona u zalog njegov imetak dok s radom ne bude gotov. Kad bi posao završio, pa utrošak odgovarao onom što bi rekao, odlikovali bi ga dekretima i častima. Isto tako, ako ne bi dodavali više od četvrtine na procjenu, plaćali bi iz državne blagajne, a njega ne bi progonili nikakvom kaznom. Kad bi za gradnju morali dodati više od četvrtine, tad bi uzimali novac od arhitektova zaloga da se zgrada dovrši. Kamo sreće da takav zakon ima i rimski narod, i to ne samo za državne

nego i za privatne zgrade! Jer, tad bi se nevješti ljudi bojali kazne pa se ne bi primali posla. Tako bi se samoiskusni ljudi i temeljito poučeni bavili arhitekturom, a ni domaćini se ne bi dovodili do beskrajnih rasipanja i troškova da često gube i imetak. Osim toga, sami bi arhitekti zbog straha od kazne pažljivije proračunavali troškove pa bi gospodari kuće gradili onim što su pripremili ili bar uz mali dodatak.¹

BOŽO BENIĆ Tijekom moga sada već jedno desetljeće duga angažmana u strukovnim udruženjima i organizacijama, od koga više od polovice obuhvaća rad u izvrš-

¹ Ulomak iz djela *Deset knjiga o arhitekturi* autora Marka Vitruvija Poliona iz 1. stoljeća prije Krista, svojevrsne enciklopedije o teoriji i praksi grčke i rimske arhitekture. Kao stručnjak-arhitekt, ali i kao rimski građanin, Vitruvije je imao vrlo visoko mišljenje o stručnom obrazovanju i radu arhitekata. U njegovim napomenama prepoznajemo poštena i dobra čovjeka koji svoje zadovoljstvo nosi u sebi, u svom znanju i radu te kojemu je jedina želja koristiti narodu.

nim tijelima Društva arhitekata Dubrovnik, nebrojeno smo mnogo puta znali zaprimiti pozive ljudi zabrinutih za najavljene, započete ili čak zaključene postupke izrade prostornih i urbanističkih planova diljem Dubrovačko-neretvanske županije, neujednačeno i vrlo široko tumačenje pojedinih prostorno-planskih odredbi prilikom izdavanja građevinskih dozvola, izigrane urbanističko-arhitektonske natječaje, a naročito poodmakle građevinske radove koji su budili opravdane strahove ne samo po pitanju utjecaja budućeg prostornog zahvata na kasniju kvalitetu života već koji su kadikad predstavljali ozbiljnu prijetnju ljudskim životima.² Od Društva su se u takvim situacijama tražili savjeti i stručna pomoć, a nerijetko se zahtijevalo da se u uočenoj problemu ili nepravilnosti barem javno očitujemo i tako autoritetom svoje strukovne organizacije, kada već nikakve provedbene alate i mehanizme ona nema, nadležnima pokušamo ukazati na rastuće nezadovoljstvo zbog sveopćeg stanja u prostoru te na nužnost odgovarajućeg i/ili drugačijeg postupanja.

Nije se tim pozivima i apelima za čuditi. U okolnostima birokratiziranog, inertnog i često ispolitiziranog sustava opterećenog kompliciranom legislativom, sklonog ogluhama i prebacivanjima odgovornosti u skladu s načelom *to nije moje*, mnogi posljednju slamku spasa vide upravo u strukovnoj organizaciji koja, premda uistinu nema alate kojima bi na bilo što od spomenutog mogla izravno utjecati, ipak ima ono nešto čime itekako

² Primjerice, veliki iskopi terena, koji su prethodili izgradnji stambeno-poslovnog kompleksa privatnog investitora u Gružu, umalo su rezultirali urušavanjem gradske ulice iznad mjesta iskopa. Radovi su zato bili zaustavljeni, a cesta je na nekoliko mjeseci bila zatvorena za sav promet, sve dok nisu završeni radovi sanacije oštećenja.

EDUKACIJA JE ZASIGURNO NAJVAŽNIJI PROGRAMSKI ZADATAK I STRATEŠKI CILJ SVAKOG STRUKOVNOG UDRUŽENJA I OLAKŠAVA NASTUPANJE U ZAŠTITI JAVNOG INTERESA

može biti svojevrsan korektiv i čime može doprinijeti unapređenju postojećeg stanja. Njezin su rad i javno izgovorena riječ, čiji se autoritet gradi polako i godinama, od neprijetne društvene važnosti. Svojim programskim aktivnostima i javnim istupima strukovna organizacija ima zadatak promicati dobre prostorne prakse te sustavno utjecati na formiranje kritičkog odnosa prema procesima u prostoru i otpor degradaciji prostornih resursa. I tu počivaju njezina snaga i odgovornost. Upravo na takvim načelima još prije trideset godina izraslo je Društvo arhitekata Dubrovnik, oslanjajući se na praksu i primjere drugih sličnih strukovnih udruženja, osobito Saveza arhitekata Hrvatske.³

Društvo arhitekata Dubrovnik pravni je i povijesni sljednik Društva inženjera i tehničara, osnovanog još 1955. u sklopu tadašnjeg poduzeća Graditelj, koje se 1990. razdvojilo na Društvo arhitekata Dubrovnik (DAD) i Društvo građevinskih inženjera Dubrovnik (DGID). Na osnivačkoj skupštini održanoj 5. siječnja 1990. usvojeni su prvi Statut i odluka o pristupanju Savezu arhitekata Hrvatske, a na istoj sjednici određeni su i strateški ciljevi Društva – unapređenje arhitekture kao sastavnog dijela nacionalne kulture

³ Nakon osamostaljenja RH 1991. godine Savez arhitekata Hrvatske nastavlja djelovanje pod nazivom Udruženje hrvatskih arhitekata.

te zaštita profesionalnih interesa arhitekata na području tadašnje Općine Dubrovnik. Društvo si, pritom, među svoje primarne zadaće postavlja *pretresivanje svih pitanja koja se tiču arhitekture na sjednicama i u javnim glasilima ili putem posebnih izdanja, priređivanje izložaba i sudjelovanje na javnim manifestacijama, proučavanje pitanja o umjetničkom razvoju gradova i njihovoj regulaciji, nje-*

RAZLIČITE PARTICIPATIVNE AKTIVNOSTI U SLUČAJU PROSTORNOG I URBANISTIČKOG PLANIRANJA MOGU USMJERAVATI PROSTORNE POLITIKE, KOJE POSLJEDIČNO DOBIVAJU ŠIRI DRUŠTVENI LEGITIMITET

s druge u fokusu Društva arhitekata Dubrovnik još od njegovih samih začetaka. Ratna razaranja dubrovačkog područja i poslijeratna obnova, koja je uslijedila, prolongirali su početak djelovanja Društva do čijega će ponovnog aktiviranja doći tek pet godina kasnije. Skupštinom, koja se održala 9. veljače 1995. i na kojoj je usvojen novi Statut, Društvo je formalno-pravno započelo s radom, i to kao *dragovoljna izvanstranačka strukovna organizacija koja se udružuje u Udruženje hrvatskih arhitekata i koja djeluje na području grada Dubrovnika i Dubro-*

govanje interesa za sačuvanje starih ili povijesno važnih mjesta i spomenika, unapređivanje i zaštićivanje profesionalne časti arhitekata, te moralnu i materijalnu poduporu mladih talenata. Razvidno je, stoga, kako su zaštita i promicanje strukovnih interesa s jedne strane te edukacija šire javnosti

vačko-neretvanske županije, a sa svrhom razvijanja i afirmiranja dubrovačke i hrvatske arhitekture, kulture prostora i zaštite čovjekova okoliša te u skladu s etikom i uzancama arhitektonskog poziva – zvanja. Pritom su inicijalni strateški ciljevi iz 1990. ambiciozno usmjereni i na sudjelovanje u pripremama za donošenje zakona i propisa koji utječu na arhitektonsko stvaralaštvo te na davanje stručnih mišljenja o elaboratima, analizama i planovima razvoja.⁴ Na tim istim odrednicama Društvo djeluje i danas, jednako kao i druge slične regionalne, županijske i gradske organizacije arhitekata i urbanista diljem Hrvatske okupljene u Udruženje hrvatskih arhitekata.⁵ U svim tim organizacijama članstvo je dobrovoljno i temelji se na počasnom radu svih zainteresiranih za prostorni boljitak i unapređenje kvalitete urbanističko-arhitektonskog stvaralaštva, odnosno očuvanje javnog interesa.

Već prvih godina svoga postojanja Društvo arhitekata Dubrovnik počinje organizirati javne rasprave, tribine i predavanja o kulturno-povijesnom nasljeđu i poslijeratnoj obnovi spomeničke baštine te općenito o stanju u prostoru dubrovačkog područja postupno preuzimajući vodeću

⁴ Uz navedeno, novi Statut navodi i sljedeće aktivnosti kao fokus budućeg djelovanja Društva: zalaganje za raznolik i kontinuiran razvoj dubrovačke i hrvatske arhitekture, sudjelovanje u organizaciji i provedbi akcija zaštite čovjekova okoliša, razvijanje i afirmiranje arhitektonske struke, poticanje suvremene arhitekture i njezina vrjednovanja, zaštitu djela dubrovačke i hrvatske arhitektonske baštine, zaštitu rada svojih članova, organiziranje i provođenje natječaja s područja arhitekture i urbanizma, organiziranje različitih stručnih skupova, izložbi i stručnih putovanja, razvijanje suradnje sa srodnim nacionalnim i međunarodnim organizacijama, usklađivanje rada arhitekata te njegovanje i razvijanje etike arhitektonske struke.

⁵ Osim Društva arhitekata Dubrovnik u Hrvatskoj još djeluju Društvo arhitekata Istre, Društvo arhitekata, građevinara i geodeta Karlovac, Udruženje arhitekata Međimurja, Društvo arhitekata grada Osijeka, Društvo arhitekata Rijeke, Društvo arhitekata Splita, Društvo arhitekata Šibenika, Društvo arhitekata Varaždina, Društvo arhitekata Zadra i Društvo arhitekata Zagreba.

društvenu ulogu na regionalnom planu u promicanju svijesti o važnosti očuvanja prostora kao jedinstvenog i neponovljivog resursa, poticanju izvrsnosti izgrađenog prostora te zaštiti javnog i strukovnog interesa. Sve te i tomu slične aktivnosti Društvo i danas provodi na različitim razinama strukovnog djelovanja – od redovitog sudjelovanja u javnim raspravama o prostorno-planskim dokumentima koji pokrivaju županijski teritorij, različitim izložbenim aktivnostima, tribinama, manifestacijama i edukativnim predavanjima, kao i kontinuiranim inicijativama, pismima namjere, javnim očitovanjima i medijskim istupima. Društvo pritom blisko surađuje s vodećim nacionalnim strukovnim udrugama i institucijama, budući da su mnoge teme, koje su u središtu rasprave na lokalnoj razini, prepoznate i kao pitanja od državnog značaja. Ponajprije su to nezadovoljavajući zakonodavni okvir u području prostornog uređenja i graditeljstva, njegove učestale izmjene i dopune te popratna atmosfera pravne nesigurnosti, opće nerazumijevanje važnosti i uloge arhitekture i urbanizma u artikuliranju i zaštiti javnog interesa, posljedična odsutnost vizije i strategije u gospodarenju prostorom, pomanjkanje inicijative javnog sektora i javne uprave u strateškom planiranju prostornog i društvenog razvoja, prepuštanje pitanja gospodarenja prostorom tržišnim uvjetima i principima, sveprisutna i općeprihvaćena pojava *lokacijskog urbanizma*, tj. točkastih izmjena i dopuna urbanističkih planova kojima se ne sagledavaju kumulativni učinci na cjelokupno područje obuhvata plana... Zadataka je mnogo, a angažiranih stručnjaka jako malo, pa strukovne organizacije preuzimaju uloge onih koji su

u procesima definiranja i provedbe prostornih politika zakazali. No koje su na tom putu mogućnosti djelovanja i koji bi trebao biti fokus?

Edukacija je zasigurno najvažniji programski zadatak i strateški cilj svakog strukovnog udruženja, i to prema modelu koji s jedne strane podrazumijeva kontinuirano ulaganje u profesionalni razvoj pojedinaca arhitekata, a s druge

PRITISCI NA PROSTOR ENORMNI SU I STOGA NIJE SAMO NA STRUKOVNIM UDRUŽENJIMA I ORGANIZACIJAMA, VEĆ I NA SVAKOM POJEDINCU DA U SVOJIM VLASTITIM OKVIRIMA I MOGUĆNOSTIMA PREPOZNA SVOJU ODGOVORNOST

edukaciju šire društvene zajednice u cilju jačanja svijesti o prostoru kao temeljnom nacionalnom dobru. Arhitektura i urbanizam uvijek, u većem ili manjem mjerilu, počivaju na usuglašavanju različitih interesa u prostoru, pri čemu opće dobro, javni interes i etika

arhitektonske struke trebaju biti polazne i temeljne odrednice svakog pojedinačnog profesionalnog angažmana. Uz pretpostavku primjene takvih strukovnih principa i načela, stalno stručno usavršavanje arhitekata u najrazličitijim segmentima rada, praktičnom, teorijskom, zakonodavnom, tehničkom, umjetničkom, uz nužno sagledavanje generalnih socioekonomskih kretanja i okolnosti, preduvjet je razumijevanja društvenih prilika na temelju kojih se mogu primijeniti odgovarajući modeli edukacije ne-arhitekata. Edukacija je naročito važna

jer olakšava nastupanje u zaštiti javnog interesa u procesima prostornog i urbanističkog planiranja, ali i zaštiti prostora od netransparentnog i neodrživog građenja, zbog čega ju je važno provoditi na svim razinama i na što više različitih načina – popularno (kulturni programi, izložbe, predavanja, manifestacije i radionice), stručno (izdavačka djelatnost, javne tribine, okrugli stolovi, izlaganja i skupovi), medijski (inicijative, apeli, javni istupi i očitovanja). Sve su te razine i modeli izrazito važni i moraju se odvijati kontinuirano i paralelno. Jedino na takav način moguće je doprinijeti razvijanju i afirmiranju arhitektonske struke, doprijeti do šire zajednice, ukazati na značaj arhitektonskih i urbanističkih tema te naposljetku potaknuti aktivnu građansku participaciju u procesima formuliranja, donošenja i provedbe prostornih politika.⁶ Participacija, kao drugi bitan princip, proizlazi iz edukacije, a kao takva ona podrazumijeva različite akcije kojima je cilj utjecati na odluke javnih institucija osobnim djelovanjem, djelovanjem putem interesnih organizacija ili organizacija civilnoga društva. Različite participativne aktivnosti u slučaju prostornog i urbanističkog planiranja mogu usmjeravati prostorne politike, koje posljedično dobivaju širi društveni legitimitet. Zbog toga je od iznimne važnosti kroz strukovna udruženja iznalaziti nove i unapređivati postojeće mehanizme za aktivnije sudjelovanje stručne i šire javnosti u svim pitanjima koja se tiču planiranja

⁶ Društvo arhitekata Dubrovnik 2017. godine pokrenulo je zapažen program stručnih i popularnih predavanja u cilju razvijanja i afirmiranja arhitekture, urbanizma i kulture prostora. Na predavanjima, uvijek otvorenima za svu zainteresiranu javnost, redovito su se razvijale zanimljive i poticajne diskusije, što je s vremenom postao prepoznatljiv DAD-ov doprinos kulturnoj ponudi grada, ali i svojevrsan poticaj aktivnijoj građanskoj participaciji u sukreiranju prostornih politika.

i upravljanja prostorom, po mogućnosti već prilikom izrade konkretnih projektnih zadataka koji prethode procesima izrade određenog prostornog plana, natječajnog zadatka i sl. Prostorno i urbanističko planiranje počivaju na multidisciplinarnosti i interdisciplinarnosti, pa je siner-

**ARHITEKTURA
I URBANIZAM
UVIJEK POČIVAJU
NA USUGLAŠAVANJU
RAZLIČITIH INTERESA
U PROSTORU,
PRI ČEMU OPĆE
DOBRO, JAVNI
INTERES I ETIKA
ARHITEKTONSKE
STRUKE
TREBAJU
BITI POLAZNE
ODREDNICE**

gijsko djelovanje različitih dionika preduvjet napretka u cilju unapređenja urbanističko-arhitektonskog razvoja, odnosno poboljšanja kvalitete života. Zahtevan je to i dugotrajan zadatak koji upućuje na sučeljavanje s različitim razmišljanjima, pogledima i interesima, no jedini je koji svim dionicima može pripomoći u sagledavanju realnih potreba i mogućnosti te posljedično usmjeriti prema uspostavi uključive prostorne politike kao općeprihvaćenog stava u promišljanju tema gospodarenja prostorom. Participacija je također odraz i pokazatelj zrelosti i stupnja razvijenosti jednoga društva budući da podrazumijeva visok stupanj komunikacijske kulture, koja pak svaki put iznova pokazuje i dokazuje kako rješenja počivaju u neprestanom dijalogu, razmjeni ideja i argumentiranim raspravama svih korisnika prostora.⁷ Konačno, participacija zasnovana na

⁷ U slučaju Dubrovnika posebno vrijedi istaknuti dugogodišnja zalaganja predstavnika javnosti i participaciju različitih organizacija civilnog društva u procesima izrade Plana upravljanja zaštićenom povijesnom cjelinom Dubrovnika.

edukaciji neminovno upućuje na odgovornost. Treći je to i vrlo važan princip djelovanja strukovnog udruženja suprotstavljen načelu *to nije moje*, a koje se kao sve prisutniji društveni fenomen prelijeva i u najrazličitija područja djelovanja arhitektonske zajednice, nažalost doprinoseći ubrzanom urušavanju temeljnih strukovnih principa i vrijednosti te s posljedicama koje se reflektiraju u prostoru. Grad je odraz društva i stanje u njegovu prostoru govori o temeljnim društvenim vrijednostima. Pritisci na prostor, osobito u slučaju Dubrovnika, ali i na hrvatskom priobalju uopće, enormni su i stoga nije samo na strukovnim udruženjima i organizacijama, već i na svakom pojedincu unutar arhitektonske zajednice ponaosob da u svojim vlastitim okvirima i mogućnostima prepozna svoju odgovornost. Upravo je na tu odgovornost arhitekta, a u slikama i prilikama svoga vremena, ukazivao Vitruvije još u antičko doba. A to pojedinačno preuzimanje odgovornosti preduvjet je za ostvarivanje strateških ciljeva artikuliranih aktima strukovnih udruženja i organizacija, koji se moraju kontinuirano nametati idejama i prijedlozima za unapređenje te posljedično i sami preuzimati odgovornost za direktno ili indirektno sukreiranje prostornih politika.⁸ Tek u takvim okolnostima otvaraju se najveće mogućnosti za promicanje i afirmaciju pozitivnih prostornih praksi i prijeko potreban zaokret na koji pozivaju sve učestalije prilike s početka teksta. *Jer u svakoj konačnici sreća je cilj. Na tom putu*

⁸ U srpnju 2020. Grad Dubrovnik i Društvo arhitekata Dubrovnika potpisali su jednogodišnji Sporazum o suradnji na izradi prostornih planova. Rezultat su ovoga Sporazuma Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja i Generalnog urbanističkog plana Grada Dubrovnika koje je Gradsko vijeće Grada Dubrovnika usvojilo početkom 2021.

*do sreće arhitektura odrađuje značajnu dionicu. Nije njezina zadaća šepurenje ili traganje za isključivom ljepotom, kako joj se često pripisuje, već da ljudima stvori preduvjete za sretan život i još, ali baš još, da se u njoj pohranjuje povijest. Od arhitekture se očekuje da u njoj ostanu zauvijek zapisana sva događanja u ljudima i društvu.*⁹ Jesmo li i koliko u svom svakodnevnom radu svjesni te svoje odgovornosti? ■

⁹ Misao akademika Dinka Kovačića iz kataloga njegove retrospektivne izložbe *Rekapitulacija* postavljene u Galeriji umjetnina u Splitu 2017. godine.